

Demokrat Parti (1950-1960)

Hükümet Programlarında Eğitim:

- **Birinci Menderes Hükümeti (22 Mayıs 1950 – 9 Mart 1951)** programında, millî ve manevî değerlere bağlılığı olmayan bir cemiyetin kötü akıbete sürüklenecikleri ifade edilerek, böyle bir ülkede ilmin ilerleyemeyeceği de vurgulanmıştır. Eğitim konusunun ciddiyetle ele alınacağı ve detaylı bir plana bağlı kalınarak memleketin her köşesinde eğitim olanaklarının yayılacağı programda bahsedilen diğer bir husustur.
- **İkinci Menderes hükümeti (9 Mart 1951 – 17 Mayıs 1954)** programında ise, memleket dâhilinde bulunan ilk, orta, yüksek ve teknik öğretim şubelerinin tek bir genel eğitim siyasetine göre idare edileceğinden söz edilmektedir. Birinci hükümet programına göre daha kapsamlı biçimde ele alınan eğitim konusuyla ilgili yapılması planlanan bazı değişiklikler ve girişimler şu şekildedir:
 1. Teknik öğretim okullarında ziraat ve yol kalkınmasının makineleşmesine paralel olarak bölge ihtiyaçlarına lüzumlu ustaları yetiştirmek üzere kurslar ve şubeler kurulacaktır.
 2. Köy okulları inşaatında Doğu illeri ile bu iller kadar geri kalmış diğer illerin ihtiyaçları ön planda tutulacak ve köylü vatandaşlarımızı mükellefiyete tabi tutan mevzuat kaldırılacaktır.
 3. Doğuda bir üniversitenin temelleri atılacaktır.
- **Üçüncü Menderes hükümeti (17 Mayıs 1954 – 9 Aralık 1955)** programında ise, eğitim konusuna her iki programdan da daha yüzeysel bir biçimde değinilmiştir. Hür bir milletin teminatı ve gençliğin manevî değerleri kazanabilmesi için eğitimin taşıdığı önemden söz edilmiştir.
- **Dördüncü Menderes hükümeti (9 Aralık 1955 – 25 Kasım 1957) ve beşinci Menderes hükümeti (25 Kasım 1957 – 27 Mayıs 1960)** programlarında daha önceki programlar esas alınarak, ayrıca eğitime yer verilmemiştir.
- Demokrat Partinin 1949 yılında gerçekleştirmiş olduğu ikinci büyük kurultayında kabul edilen programında milli eğitim konusu detaylı bir biçimde ele alınmaktadır. Öyle ki; DP eğitim sisteminde öğretimin birliği ilkesini benimsemiştir. Mesleki eğitim ve ortaöğretimin yurt ihtiyaçlarını karşılayacak bir plan çerçevesinde düzenlenerek gelecek nesillerin yalnızca entelektüel bilgi ile değil, aynı zamanda milli, manevî ve insani değerlerle yetiştirilmesi amaçlanmaktadır.

Eğitim Bütçesi

Demokrat Parti'nin iktidara geldiği 1950 yılında devletin genel bütçesi 1 milyar 487 milyon lira iken, eğitime ayrılan pay 176 milyon ile %11,86 orana sahiptir. 27 Mayıs 1960'ta ise genel bütçe 7 milyar 281 milyon lira iken, eğitime 981 milyon lira ile %13 pay ayrılmıştır.

Demokrat Parti Döneminde Görev Yapan Millî Eğitim Bakanları:

Hüseyin Avni Başman
Ahmet Tevfik İleri
Rıfki Salim Burçak
Hüseyin Celal Yardımcı
Ahmet Özel
Ahmet Atıf Banderlioğlu

1950 – 1960 Yılları Arasında Gerçekleştirilen Millî Eğitim Şuraları

1950–1960 yılları arasında birisi Şubat 1953'te; diğeri ise, Mart 1957'de iki Millî Eğitim Şûrası gerçekleştirilmiştir. Bunlardan ilki olan ve 5–14 Şubat 1953 tarihleri arasında gerçekleştirilen **Beşinci Millî Eğitim Şûrası**, Tevfik İleri'nin girişimleriyle Gazi Eğitim Enstitüsü Binası'nda toplanmıştır. Şura gündemi sekiz maddeden oluşmakla birlikte, ağırlıklı olarak ilköğretimin düzenlenmesi ile ilgili tedbirleri içermektedir. Ayrıca gündemin birer maddesi de okul öncesi eğitime ve özel eğitime muhtaç çocuklara ayrılmıştır.

Altıncı Milli Eğitim Şûrası gündemi önceden belirli olarak Milli Eğitim Bakanı Profesör Ahmet Özel başkanlığında 550 üyenin katılımıyla Ankara İsmet Paşa Kız Enstitüsünde 18 Mart 1957 tarihinde toplanmıştır. Altıncı Milli Eğitim Şurası'nda ise, gündem mesleki ve teknik öğretim ile halk eğitimine ayrılmıştır.

1. Okul Öncesi Eğitim

20. yüzyılın başında kurulan genç Türkiye Cumhuriyeti kaynaklarının önemli bir bölümünü ilköğretimdeki okullaşmanın gelişimine harcamıştır. Bu nedenle de okul öncesi dönemin eğitimi ailelerin ve yerel yönetimlerin sorumluluğuna bırakılmıştır. Okuma çağına girmemiş çocukların eğitim konusu, Cumhuriyet Dönemi'nde ilk kez 1949'da Dördüncü Milli Eğitim Şûrası'nda, *“aile eğitimi üzerinde durulması, ailede demokratik eğitimin uygulanması için değişik yöntemlerden faydalanılması gereği”* şeklinde belirtilmiştir. Beşinci Milli Eğitim Şûrası'nda okul öncesi eğitim kurumlarının açılmasıyla ilgili hükümlerin yer aldığı görülmektedir. Yer ve vasıta temini şimdilik ferdi teşebbüslere ve mahalli idarelerin yardımına bağlı olmakla beraber, vekâlet bu hususta elinden geleni yapacaktır. 1957 senesinde yapılan Altıncı Milli Eğitim Şurası'nda ise, okul öncesi eğitime ilköğretim bünyesinde isteğe bağlı okullar olarak değinilmiştir.

2. İlköğretim

İlköğretim toplumdaki bütün vatandaşların sahip olması gereken asgari ve ortak bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıkların kazandırıldığı önemli bir kademedir. İlköğretim, bireyleri karşılaştıkları sorunları çözmede, toplum değerlerine uyum sağlamada ve toplum kurallarını uygulamada temel becerilerle donatmayı hedefler. Bu bağlamda ilköğretim, kararlı bir demokratik toplum yaratmada, toplumun yaşam kalitesinin yükseltilmesinde, yaşam boyu sürecek öğrenmenin ve gelişimin temelini oluşturur. Ayrıca ilköğretimin yurttaşlık bilincinin temellerinin atıldığı evre olması hükümetlerin bu kademeye olan ilgisinin artmasına da neden olmuştur.

Demokratik Parti hükümetleri ilköğretimi eğitimin temeli olarak kabul etmektedir. Özellikle parti tüzüğünün 35. Maddesinde bu okullarda görev yapacak öğretmenlerin tek kaynaktan ve aynı anlayışla yetişmelerini gerekli görmüşlerdir. Bu anlayışla daha önceki dönemlerde karşımıza çıkan, eğitimli okul veya üç yıllık okul, beş yıllık okul gibi ilköğretimdeki karışıklığa ve ikiliğe son vermek istemişlerdir.

Demokrat Parti tarafından ilköğretime verilen önemin bir diğer kanıtı, iktidarı döneminde toplanan ilk Millî Eğitim Şûrası'nın **“ilköğretim”** gündemiyle toplanmasıdır. Demokrat Parti'nin ilköğretim alanında gerçekleştirmiş olduğu önemli değişikliklerden bir tanesi **din dersleri** konusundadır. Din dersleri önceki yıllarda olduğu gibi yine ihtiyarîdir, fakat program içi dersler haline dönüştürülmüştür: *“Çocuklarına din dersi aldırarak istemeyenler bu hususu sene başında yazılı olarak okul idaresine bildireceklerdir. Böyle bir beyanda bulunmayan kimselerin çocukları için imtihan ve dersler otomatik olarak mecburidir. Bu durumda, Türkçe derslerinden haftada bir saat Din derslerine ayrılmıştır.*

3. Ortaöğretim

Demokrat Parti Tüzüğü'nün 36. maddesi Türkiye'de ortaöğretimin ihtiyaç, amaç ve hedeflerini dile getirmiştir. Bu madde de “Orta tahsil kurullarını gerek program ve talimatname gerekse laboratuvar ve kütüphane gibi öğretim vasıtaları bakımından, ıslah ve takviyeye muhtaç görmekteyiz. Yüksek öğretime basamak olan liselerin bu maksadı sağlayacak duruma getirilmesi lazımdır.” denilmektedir.

Demokrat Parti iktidarıyla birlikte Türk Milli Eğitim Sistemi Amerikan Eğitim Sistemini kendisine model almaya yöneldi. DP, ortaöğretimin eksikliklerinin giderilmesi, ihtiyaç duyulan alanlarda gerekli düzenlemelerin yapılabilmesi için 1951–1954 yılları arasında üç Amerikalı uzmanı ülkeye davet etti. Bu Amerikalı uzmanlar ülkede belirli bir süre kalarak ortaöğretim kademesi hakkında incelemeler yaptı ve izlenimlerini birer rapor halinde Millî Eğitim Bakanlığı'na sundu. Bu uzmanlardan Rufi, demokratik eğitimin önemini; Tompkins öğrenci sayısının azlığını, Beals ise, rehberlik hizmetlerinin önemini raporlarında vurgulamışlardır.

1950'ye kadar ortaöğretim kurumları ve özellikle liseler, aydın ve seçkin kesimi yetiştiren kurumlar olma özelliğini korumuştur. Fakat dış etkiler ve sosyo-ekonomik koşulların değişmesi bu kurumlara bakış açısını etkilemiştir. Bu kurumlar artık seçkin yetiştirmekten çok **demokrasi** için gerekli olan **kitlesel eğitim vermeye** yönelik düzenlenmişlerdir.

DP'nin **din eğitimi** konusundaki görüşü doğrultusunda 1951'de **İmam Hatip Okulları** açılmıştır. 1956 yılında ise, ortaöğretimin tamamına seçmeli din dersi konulmuştur (Özkan, 2008). İmam Hatip Okullarının açılması hem ortaokul, hem de lise düzeyinde olmuştur. Bunların sayıları, imam ve hatip gereksinimine göre başlangıçta sınırlı iken, sonraları gittikçe artmıştır.

Demokrat Parti iktidarında açılan bir diğer okul çeşidi de “**Akşam Ortaokulları**” oldu. DP, çalışmak zorunda oldukları için eğitime devam edemeyen vatandaşlar için 1959 yılında bu okulları kurdu. Akşam ortaokullarının öğrenim süresi **dört yıldır**. Ülkemizde ortaöğretimin kollarından birisi olan mesleki ve teknik eğitimin tarihi ise, 19. yüzyıla kadar dayanmaktadır. 1950 sonrasında ise ortaöğretimin mesleki düzeyde yerel koşullar dikkate alınarak yaygınlaştırılmaya çalışıldığı söylenebilir.

4. Yükseköğretim

Demokrat Parti, başlattığı hızlı kalkınma hamlesinin ihtiyacı olan kalifiye elemanı yetiştirebilmek için yüksek öğretim konusuna özen göstermiştir. Mevcut okullar geliştirilirken bir yandan da yeni okullar açılmaya çalışılmıştır. Yüksekokullar nitelik ve nicelik bakımından geliştirilirken, öğretmen yetiştiren okullara ayrı bir önem verilmiştir. Balıkesir, İstanbul ve **Gazi Eğitim Enstitüleri**'ne 1958 yılında **Bursa**, 1959'da da **Buca Eğitim Enstitüleri** eklenmiştir.

1952 yılında Enstitülere girmek yeni esaslara bağlanmıştır. Buna göre Enstitülere girmek isteyen öğrencilerin okullarınca aday gösterilmesi ve yapılacak seçme imtihanını başarmaları gerekiyordu. Eğitim Enstitüleriyle ilgili 1955 yılında çıkarılan yönetmeliklerde alınacak öğrencilerin çalışkanlığı, sabırlılığı, konuşma kabiliyeti, ahlaki durumu ve milli duygularının göz önünde bulundurulması isteniyordu.

Menderes Hükümeti'nce 1951 yılından başlayarak yurdun birçok yerinde İmam Hatip Okulları açılmış, orta dereceli okullara da din dersleri konmuştu. Bu eğitimin öğretmen ihtiyacını karşılamak için 4 yıllık bir **Yüksek İslam Enstitüsü** açılmıştır.

Demokrat Parti zamanında yapılan bir diğer yenilik Cumhuriyet Dönemi'nde ilk olan yeni **akademilerin** açılmasıdır. **Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi** 1954 yılında; **Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi** ise 1958'de eğitime başlamıştır. Demokrat Parti 1950 yılında iktidarı devraldığında, **Ankara**'da bir **ve İstanbul'da** iki olmak üzere toplam üç üniversite vardı. Demokrat Parti iktidarı mevcut üniversiteleri geliştirmeye çalışmakla birlikte, yurdun dört köşesine yeni üniversiteler kurma gayretinde olmuştur. Bu gayretin neticesi olarak; 1955 yılında **Ege Üniversitesi ve Karadeniz Teknik Üniversitesi**, 1956 yılında **Orta Doğu Teknik Üniversitesi** ve 1957 yılında **Erzurum Atatürk Üniversitesi** kurulmuştur.

Öğretmen Yetiştirme

1940'lı yılların sonlarında Gazi Eğitim Enstitüsü'nün kapasitesinin ülkenin ortaokul öğretmeni ihtiyacını karşılamaktan uzak olduğu anlaşıncı, yeni eğitim enstitüleri açılmaya başlamıştır. Bu enstitülerin kurulmasında, ortaokulların hızla şehir ve kasabalara yayılması yönünde halktan gelen istekler önemli rol oynamıştır. 1959–1960 öğretim yılında, Buca'da bir eğitim enstitüsünün açılmasıyla sayıları beşe çıkan bu kurumlar fen ve edebiyat bölümleri altında ortaokul derslerini verecek öğretmenleri yetiştirme görevini üstlenmişlerdir.

1950–1960 yılları arasında liselere öğretmen yetiştirmede aktif rol oynayan kurum Yüksek Öğretmen Okullarıdır. 50'li yılların ortalarına kadar İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu lise öğretmeni yetiştiren tek kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu alandaki gereksinimin karşılanamaması üzerine Demokrat Parti Hükümeti tarafından 1959 yılında Ankara'da bir yüksek öğretmen okulu daha açılmıştır.

Kaynakça:

Akça, S. “Demokrat Parti Dönemi Eğitim Politikalarının Resmi Eğitim Raporlarına Yansıması”. *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi* 5(9), 2023, ss.377-90.

Karakök, T. “Menderes Dönemi'nde (1950 – 1960) Türkiye'de Eğitim” *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1(2), 2011, ss. 89-97.

Tangülü, Z. “Demokrat Parti Dönemi Eğitim Politikaları (1950-1960)”, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10(2), 2012, ss.389-410.

Taşdöven, Z. *Demokrat Parti Dönemi Eğitim Anlayışı (1950-1960)*. ADÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2013.